

Определено приоритет охраны карбонатных болот Украины в сохранении раритетного фиторазнообразия на примере Малого Полесья. Важными вопросами есть создание и эффективное функционирование природных ядер экосети в сбалансированном развитии и отображении раритетного разнообразия на базе природных карбонатных болот.

Фиторазнообразие, экосеть, карбонатные болота, антропогенное влияние.

The priority of Ukrainian carbonate marshes in saving of rare phytovariety on example of Small Polesie's wetlands is determined. The important aspects are creation and effective functioning of natural ecological network cores in balanced development and reproduction of rare variety on carbonate marshes base.

Fitodiversity, econet, calcareous wetlands, anthropogenic influence.

УДК 582.475.4:575(477.75)

СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ЛІСІВ СОСНИ ПІВДЕННОГО КРИМУ

***В.П. Коба, доктор біологічних наук, старший науковий
співробітник***

Т.П. Жигалова, аспірантка*

***Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр,
Ялта***

Розглянуто особливості стану і сучасного етапу соціально-економічного використання природних лісів сосни Південного Криму. Показано, що нині найважливішою метою є оцінка й аналіз ефективності застосовуваних методів ведення лісового господарства, охорони і відновлення природних деревостанів сосни регіону.

Соснові ліси, соціально-економічні функції, охорона, відновлення.

У Криму найважливішим природним ресурсом є лісові насадження. Нині поряд із традиційними формами використання корисних функцій лісу, при яких переважало одержання деревини і побічних продуктів, усе більшого значення набувають оздоровча, рекреаційна та естетична, що ландшафтно стабілізує й інші соціально-екологічні функції лісу в зв'язку зі збільшенням розмаїтості потреб сучасного суспільства [3]. Результати численних досліджень показують, що рекреаційні й оздоровчі функції лісу в багато разів цінніші господарських, пов'язаних з використанням лісу як сировинної бази для одержання деревини.

У Гірському Криму, особливо в південній його частині, найбільше рекреаційне значення мають соснові ліси. Сприятливий вплив лісу на стан

* Науковий керівник – доктор біологічних наук В.П. Коба

© В.П. Коба, Т.П. Жигалова, 2012

здоров'я і підвищення продуктивності праці роблять мікрокліматичні особливості під пологом соснового лісу, підвищена іонізація лісового повітря поліпшення санітарно-гігієнічної обстановки, що значною мірою залежить від фітонцидних властивостей зелених насаджень [4, 6].

Метою проведених досліджень була оцінка та аналіз сучасного стану природних лісів сосни, що мають важливе значення у формуванні природно-ресурсного потенціалу Південного Криму.

Матеріали і методи досліджень. Дослідження проводили в природних деревостанах сосни на південному макросхилі Головного пасма Кримських гір. При маршрутному обстеженні оцінювали загальні таксаційні показники і життєвий стан деревостанів [1, 2]. Усього було обстежено понад 8 тис. га насаджень сосни в межах висот 100–1200 м над рівнем моря. Поряд з власними спостереженнями при узагальненні результатів досліджень використовувалися матеріали лісовпорядкування, а також матеріали літопису природи Ялтинського природного гірсько-лісового заповідника [5].

Результати досліджень. За господарською класифікацією всі природні ресурси поділяють, виходячи з напрямку і форми використання: ресурси для виробничої і невиробничої сфери; локальні, національні і глобальні; виявлені, прогнозовані і детально вивчені. З погляду соціально-екологічних функцій соснові ліси Кримського півострова за цією класифікацією належать до національних, а за умови удосконалення системи рекреаційного використання вони можуть набути і глобального значення.

У Гірському Криму природно зростають три види сосни: *P. pallasiana* D. Don., *P. pithyusa* Stev. subsp. *stankewiczii* (Sukacz.) N. Rubtz., *P. kochiana* Klotzsch ex C. Koch. Останній вид часто розглядають як близький до *P. sosnowskyi* Nakai (*P. hamata* Sosn.) чи як різновид *P. sylvestris* var. *hamata* (Stev.) Sosn., що відрізняється пірамідально роздутими і гачкувато загнутими до основи шишки щитками. На площі переважають деревостани *P. pallasiana* – 9 тис. га чи 64,3 % від загальної площі лісів сосни в Криму, *P. kochiana* займає 3,5 тис. га (25 %), *P. pithyusa* – 480 га (3,4 %).

Вивчення стану деревостанів *P. pallasiana* і *P. kochiana* показало, що вони мають незначні розбіжності таксаційних характеристик, що в основному визначаються особливостями умов зростання (таблиця). Ліс із *P. kochiana* поширений у верхньому гірському поясі, де екологічні умови для росту деревних рослин менш сприятливі, що визначає низькорослість деревостанів.

Таксаційні характеристики *P. pallasiana*, *P. kochiana* і *P. pithyusa*

Місце розташування пробних площ	Середній вік, років	Середній діаметр, см	Середня висота, м
	M±m	M±m	M±m
Ялтинський амфітеатр	<i>P. pallasiana</i>		
	110,6±4,2	30,8±1,4	15,7±0,7
Нікітський хребет	<i>P. kochiana</i>		
	123±5,4	38,8±1,6	12,3±0,8
Урочище Караул-Оба	<i>P. pithyusa</i>		
	97,4±4,5	32,4±1,9	3,8±0,5

При маршрутних дослідженнях, оцінюючи життєвий стан дерев за наявністю плодових тіл *Phellinus pini* (Thore et Fr.) Pil., було встановлено, що в деревостанах *P. pallasiana* кількість заражених дерев складає в середньому 2,1 %, у деревостанах *P. kochiana* – 2,7 %. У цілому зараженість *Phellinus pini* підвищується із збільшенням віку.

Природні ліси *P. pithyusa* характеризуються невисокими таксаційними показниками, що суттєво знижує їх соціально-економічні функції, переважають низькорослі дерева з висотою від 3 до 5 м (48,6%). Середній вік *P. pithyusa* становив 97 років, при цьому у віковій структурі деревостанів спостерігається відносно збільшення числа дерев у віці 200–240 років. Це свідчить про те, що в минулому умови для росту і поновлення *P. pithyusa* були більш сприятливішими.

Деревостани *P. pithyusa* нині залишаються в складі лісгоспів, маючи статус заказників (заказник “Мис Айя” – Севастопольський лісгосп і “Новий Світ” – Судакський лісгосп). Цього явно недостатньо, тому що статус заказника ні формально, ні практично не забезпечує належний рівень охорони реліктових деревних видів, до яких належать *P. pithyusa*. Про це свідчить їх незадовільний життєвий стан і висока частота пожеж на території заказників. Великі пожежі, що відбулися в 1989 і 2005 р. в урочище Аязьма, знищили значну частину реліктових деревостанів сосни.

Нині, незважаючи на всі прийняті заходи, зберігаються негативні тенденції зменшення площі і скорочення чисельності природних популяцій видів роду *Pinus* L. у Гірському Криму. За матеріалами літопису природи Ялтинського гірничо-лісового природного заповідника, тільки за останні п'ятнадцять років на його території відбулося більше шестисот пожеж, загальна площа пройдена вогнем, становила 1147 га. У результаті верхових пожеж цілком було знищено 136,9 га. деревостанів *P. pallasiana*.

Висновки

У результаті проведених досліджень встановлено, що на життєвий стан лісів сосни у південному Криму помітно впливають фітопатогенні організми: в деревостанах *P. pallasiana* уражено 2,1 % дерев *Phellinus pini*, а у деревостанах *P. kochiana* – 2,7 %.

Природні ліси *P. pithyusa* характеризуються невисокими таксаційними показниками, що суттєво знижує їх соціально-економічні функції. Відносно збільшення у віковій структурі деревостанів багаторічних дерев свідчить, що в минулому умови для росту і поновлення *P. pithyusa* були сприятливішими.

Нині заповідний статус заказника не забезпечує належний рівень охорони реліктових деревних видів, до яких належить *P. pithyusa*.

Соснові ліси Кримського півострова мають статус національних природних ресурсів, але за умови удосконалення системи рекреаційного використання вони можуть набувати і глобального значення.

Список літератури

1. Алексеев В.А. Лесные экосистемы и атмосферное загрязнение / Алексеев В.А. – Львов: Наука, 1990. – 200 с.

2. Анучин Н.П. Лесная таксация / Анучин Н.П. – М.: Лесн. пром-сть, 1982. – 512 с.
3. Генсирук С.А. Охрана лесных экосистем / Генсирук С.А., Гайдарова Л.И. – К.: Урожай, 1984. – 187 с.
4. Екологічна оптимізація рекреаційного використання гірських лісів Криму: [Методичні рекомендації / під ред. академіка УААН О.І. Фурдичка]. – К.: ДІА, 2010. – 22 с.
5. Летопись природы Ялтинского природного горно-лесного заповедника – Т. 17-31. – 1996–2010.
6. Лес и здоровье человека / [Маргус М.М., Имелик О.И., Сарв И.Ф., Янес Х.Я.]. – М.: Лесн. пром-сть, 1979. – 112 с.
7. Рубцов М.В. Классификация функций и роли леса / Рубцов М.В. // Лесоведение. – 1984. – № 2. – С. 3–9.

Рассмотрены особенности состояния и современного этапа социально-экономического использования естественных лесов сосны Южного Крыма. Показано, что в настоящее время наиболее важной задачей является оценка и анализ эффективности применяемых методов ведения лесного хозяйства, охраны и восстановления естественных древостоев сосны региона.

Сосновые леса, социально-экономические функции, охрана, восстановление.

The features state and present stage of socio economic use of natural woods pine of Austral Crimea are considered. It is shown, that now most important problem is the assessment and analysis of efficacy used methods of conducting a wood facilities, preservation and regeneration of natural stands trees pine of region.

Pine woods, socio economic functions, preservation, regeneration.

УДК 574.4 : 631.46

ТРАНСФОРМАЦІЯ УГРУПОВАНЬ БЕЗХРЕБЕТНИХ У СМЕРЕЧНЯКАХ БОРИНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА (ВЕРХНЬОДНІСТРОВСЬКІ БЕСКИДИ)

**М.П. Козловський, доктор біологічних наук
В.І. Яворницький, молодший науковий співробітник
Інститут екології Карпат НАН України
В.О. Крамарець, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
І.П. Мацяx, аспірант*
Національний лісотехнічний університет України**

Наведено результати досліджень ґрунтової мезофауни, мікроартропод, ґрунтових нематод у вологій мезотрофній буковій яличині та похідному буковому смеречняку. У буковому смеречняку порівняно з буко-

*Науковий керівник – кандидат сільськогосподарських наук В.О. Крамарець
© М.П. Козловський, В.І. Яворницький, В.О. Крамарець, І.П. Мацяx, 2012